

ATROF-MUHITNING IFLOSLANISHI VA SUV TANQISLIGI: ZAMONAVIY DUNYONING GLOBAL EKOLOGIK INQIROZI

Muallif: Yavkachova Mexribonu Utkir qizi

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti, TNEM 2416-guruh talabasi

Ilmiy rahbar: Isayeva Gulora Faxriddinovna

Annotatsiya: *Atrof-muhitning ifloslanishi va chuchuk suv tanqisligi XXI asrda insoniyat duch kelayotgan eng jiddiy global ekologik muammolar qatoriga kirmoqda. Tez sur'atlarda kechayotgan sanoatlashtirish, urbanizatsiya, aholi sonining keskin o'sishi hamda tabiiy resurslardan barqaror bo'lmagan foydalanish natijasida Yer sharining ekologik muvozanati izdan chiqmoqda. Bu jarayonlar nafaqat inson salomatligi va iqtisodiy barqarorlikka, balki butun hayvonot va o'simliklar olamining yashash sharoitiga ham jiddiy ta'sir o'tkazib, ular uchun xavf tug'dirmoqda.*

Mazkur maqolada atrof-muhit ifloslanishi va suv tanqisligining asosiy sabablari, ularning ekologik, ijtimoiy va iqtisodiy oqibatlari, shuningdek, inson va hayvonot olamiga ko'rsatayotgan ta'siri ilmiy manbalar asosida tahlil qilinadi. Bundan tashqari, global miqyosda tasdiqlangan statistik ma'lumotlar keltirilib, muammolarni bartaraf etishda barqaror boshqaruv, ekologik ta'lim va xalqaro hamkorlikning hal qiluvchi ahamiyati yoritilib o'tiladi.

Kalit so'zlar: *atrof-muhit ifloslanishi, suv tanqisligi, ekologiya, hayvonot olami, barqaror rivojlanish, iqlim o'zgarishi, tabiiy resurslar.*

Kirish

Ekologiya tirik organizmlar, jumladan inson, hayvonlar va o'simliklar hamda ularni o'rab turgan tabiiy muhit o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni o'rganadigan fan sohasidir. So'nggi o'n yilliklarda inson faoliyati natijasida bu munosabatlar jiddiy buzilib, global ekologik inqiroz yuzaga keldi.

Birlashgan Millatlar Tashkiloti ma'lumotlariga ko'ra, hozirgi vaqtda Yer yuzida yashovchi aholining 99 foizi JSST tomonidan belgilangan me'yorlardan yuqori darajada ifloslangan havodan nafas olmoqda. Shu bilan birga, dunyo bo'yicha 2 milliarddan ortiq inson xavfsiz ichimlik suvi bilan ta'minlanmagan. Ushbu muammolar ekotizimlarning yemirilishiga, biologik xilma-xillikning kamayishiga va hayvonot olamining yo'qolib borishiga sabab bo'lmoqda.

Atrof-muhit ifloslanishi — bu tabiiy muhitga zararli kimyoviy, fizik yoki biologik moddalar kirib kelishi, insoniyatning unga to'g'ri munosabatda bo'lmayotganligi natijasida ekotizimlarning izdan chiqishidir. Atrof-muhit ifloslanishining asosiy turlari quyidagilar:

- *Havo ifloslanishi.*

Sanoat korxonalari, issiqlik elektr stansiyalari va avtomobil transporti tomonidan chiqariladigan zararli gazlar (CO_2 , NO_2 , SO_2) atmosfera sifatini keskin yomonlashtiradi. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (JSST) ma'lumotiga ko'ra, havo ifloslanishi har yili taxminan 7 million kishining bevaqt vafot etishiga sabab bo'lmoqda. Bundan tashqari, iflos havo nafaqat insoniyat balki qushlar va yovvoyi hayvonlarda nafas olish tizimi kasalliklarini keltirib chiqaradi.

- *Suv ifloslanishi.*

UNEP hisobotlariga ko'ra, dunyo bo'yicha oqova suvlarning 80 foizdan ortig'i yetarlicha tozalanmasdan daryolar va dengizlarga oqiziladi. Natijada baliqlar, suv jonivorlari va suv o'simliklari ommaviy nobud bo'lmoqda. Har yili millionlab dengiz hayvonlari plastik chiqindilar tufayli halok bo'ladi.

- *Tuproq ifloslanishi.*

Qishloq xo'jaligida pestitsid va mineral o'g'itlarning me'yoridan ortiq ishlatilishi tuproq unumdorligini pasaytirib, yerosti suvlari va oziq-ovqat zanjirini zaharlaydi. Bu holat yovvoyi hayvonlar va chorva mollari salomatligiga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Ifloslanishning inson va hayvonot olamiga ta'siri ham talaygina. Atrof-muhitning ifloslanishi biologik xilma-xillikning keskin kamayishiga olib kelmoqda.

WWF (World Wide Fund for Nature) ma'lumotlariga ko'ra, so'nggi 50 yil ichida yovvoyi hayvonlar populyatsiyasi o'rtacha 69 foizga kamaygan. Ifloslangan muhit insonlarda saraton, yurak-qon tomir va nafas yo'llari kasalliklari xavfini oshiradi.

Suv tanqisligi — bu mavjud chuchuk suv zaxiralari aholi va iqtisodiyot ehtiyojlarini qondira olmasligi yoki suv sifati yaroqsiz holga kelishidir. Yer yuzidagi suvning atigi 2,5 foizi chuchuk suv, uning katta qismi muzliklarda saqlanadi. Suv tanqisligining asosiy sabablari quyidagilar:

- Suv resurslaridan haddan tashqari va samarasiz foydalanish
- Aholi sonining o'sishi va urbanizatsiya
- Iqlim o'zgarishi va qurg'oqchiliklarning kuchayishi
- Suv manbalarining ifloslanishi

UN-Water ma'lumotlariga ko'ra, 2050 yilga borib dunyo aholisining yarmidan ko'pi suv tanqisligi xavfi ostida yashaydi. Suv tanqisligi qishloq xo'jaligi, oziq-ovqat xavfsizligi va biologik tizimlarga katta zarar yetkazadi. Daryolar va ko'llarning qurib borishi natijasida suvga bog'liq hayvon turlari yo'qolish xavfiga duch kelmoqda. Masalan, Orol dengizi fojeasi Markaziy Osiyodagi minglab hayvon va qush turlarining yashash muhitini yo'qolishiga sabab bo'lgan. Suv manbalarining ifloslanishi foydalanish mumkin bo'lgan chuchuk suv miqdorini kamaytiradi, bu esa suv tanqisligini yanada kuchaytiradi. Suv tanqisligi esa mavjud suv havzalarida zararli moddalarning kontsentratsiyasini oshirib, hayvonot va inson salomatligiga qo'shimcha xavf tug'diradi.

Muammolarni bartaraf etish va barqaror boshqaruv strategiyalari mavjud bo'lib, global ekologik inqirozni yumshatish uchun quyidagi chora-tadbirlar muhim ahamiyatga ega:

- Oqova suvlarni tozalash va qayta foydalanish tizimlarini joriy etish
- Suvni tejovchi texnologiyalar va tomchilatib sug'orishni kengaytirish
- Ekologik kelishuvlarni kuchaytirish
- Aholi va yoshlar orasida ekologik ta'limni rivojlantirish

Xulosa

Atrof-muhitning ifloslanishi va suv tanqisligi nafaqat insoniyat, balki butun hayvonot va o'simliklar olami uchun jiddiy xavf tug'dirayotgan global muammolardir. Ushbu muammolarni hal etish faqatgina ilmiy asoslangan, barqaror va xalqaro hamkorlikka tayangan yondashuv orqali amalga oshishi mumkin. Tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va ekologik mas'uliyatni oshirish kelajak avlodlar uchun sog'lom va barqaror sayyorani saqlab qolishning yagona yo'lidir.

FOYDALANILGAN MANBALAR

1. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (WHO). Air pollution and health.
2. Birlashgan Millatlar Tashkiloti Suv resurslari dasturi (UN-Water). World Water Development Report.
3. BMT Atrof-muhit dasturi (UNEP). Global Environment Outlook.
4. World Wide Fund for Nature (WWF). Living Planet Report.
5. Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). Climate Change Assessment